

НАЦИОНАЛЕН МЛАДЕЖКИ ФОРУМ

ПОЗИЦИЯ ОТНОСНО ГРАЖДАНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ГРАЖДАНСКАТА АКТИВНОСТ НА МЛАДИТЕ ХОРА В СТРАНАТА

Приет на Общо събрание на НМФ - 21.06.2015 г., гр. София

ПРЕАМБЮЛ

Национален младежки форум /НМФ/ е най-голямата формална младежка платформа в България, обединяваща 40 младежки организации и представляваща чрез своите организации членове над 100 000 младежи. Мисията на организацията е да представлява интересите на младите хора, да дава становища и участва в изготвянето на нормативни актове за младежките дейности и да подпомага държавните институции при изграждане и промяна в нормативната уредба, касаеща младежките политики в България.

ВЪВЕДЕНИЕ

Национален младежки форум и неговите членове - младежки организации, в същината на своята работа, развиват среда за водене на открит и толерантен диалог между различните заинтересовани страни в сферата на младежката политика - младежи, младежки организации, институции и други.

Основната цел на този документ е да подчертае необходимостта от стимулиране/повишаване на гражданската активност сред младите хора, чрез:

- целенасочено развитие на граждански компетентности и умения посредством развитие на гражданското образование за деца и младежи
- признаване значението и ролята на младежките организации за развитие на тези компетентности;

Национален младежки форум разглежда гражданското образование като цялостен процес, чиято съставна част е изграждането на знание, компетентности и отношения у младите хора, относно правата и задълженията им като граждани, устройството и функциите на държавните институции, интеркултурния диалог, мирното разрешаване на конфликти, умения за разчитане на социалните ситуации, саморефлексия и изграждане на критическо мислене. Този процес не се ограничава до занятията във формална образователна среда, но изисква развитие на модели и устойчиви механизми за партньорство с гражданските организации и в частност младежките организации и развиване практики на "активности в и с общността" и "младежи обучават младежи".

Гражданска активност е особен тип социална активност на личността, изразяваща се в осъзнато и целенасочено участие в обществени процеси с цел защита, отстояване и развитие на политически, икономически, социални, културни права и свободи. Гражданската активност се проявява чрез участието на хората в гласуване на избори, извършване на доброволчески дейности, участие в протести, участие в обсъждания, дискусии и форуми по проблеми, които ги интересуват, участие в подписки и петиции, кампании, членство в обществени асоциации и организации и т.н.

АНАЛИЗ НА СРЕДАТА

Темата за гражданското образование на младите хора в България продължава да бъде актуална и в днешните условия. Периодично тя се подхваща с повече и по-малко ентузиазъм, особено във връзка с предложенията за реформи в образователната система в страната. “Трябва ли да има отделен предмет по гражданско образование, или по-скоро да запази интердисциплинарния, интегриран подход? Избираема или задължително да е обучението по гражданско образование?” са само част от въпросите, които циркулират в общественото пространство.

В България обучението по гражданско образование се регламентира с Наредба №2 от 18.05.2000г. за учебното съдържание, където се посочва, че гражданското образование е част от културно-образователна област “Обществени науки и гражданско образование.” Изложените цели, във връзка с обучението в тази област се отнасят до подпомагане развитието и утвърждаването на граждани, които са автономни, свободни личности, способни да поемат отговорност за себе си и за другите; граждани, които познават и отстояват своите права, свободи и отговорности; владеят механизми за конструктивно социално участие и промяна.¹

В обучението по гражданско образование, се предвиждат не само изграждането на знания, но също така и умения и култивиране на отношения у младите хора. Това става чрез традиционни преподавателски подходи, в часовете по свободно избираема подготовка, в други форми на извънкласна и извънучилищна дейност, както и чрез осъществяване на по-ефективно взаимодействие и сътрудничество между МОН, училища, други държавни, правителствени и неправителствени организации в сферата на гражданското образование.²

Според проучвания на Европейските практики в областта³, се разграничават поне три начина, по които гражданското образование се включва в образователната система: като самостоятелна дисциплина, като интегрирана тема в различни предмети и/или интердисциплинарно. В България, направеният избор е в полза на интегрираният подход. Гражданското образование е част от учебното съдържание на няколко предмета от началното училище до края на средния курс на обучение: роден край, човекът и обществото, история и цивилизация, география и икономика, предметен цикъл “Философия”, свят и личност.

В общественото пространство и специализираната литература съществуват различни мнения и становища по отношение на това, кой от трите подхода е най-

¹ НАРЕДБА № 2 от 18.05.2000 г. за учебното съдържание и приложение 4 към нея могат да бъдат открити на <http://mon.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=25>

² Пак там

³ “Гражданското образование в Европа”, EURYDICE, 2012: http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/139BG.pdf

подходящ. И трите подхода имат своите плюсове и минуси. Докато интегрираният подход на преподаване се смята за даващ по-добри и по-устойчиви резултати, то остава предизвикателството за изграждане и въвеждане на ефективна система за подготовка на учители по всяка една от дисциплините, съдържащи елементи на гражданското образование⁴. Извеждането на “гражданското образование” като отделна, самостоятелна дисциплина, концентрира усилията, но остава проблемът за устойчивостта на резултатите, особено ако се възприеме като предмет, който да се преподава в рамките на една учебна година, в един определен клас. Съществуват предложения, които бихме могли да наречем “хибридни”: интердисциплинарният характер на гражданското образование да се запази, но да се включи в определен момент и отделен предмет, в рамките на който, да стане възможно осмислянето и рефлексията върху множеството аспекти, преподавани в предходните курсове.

Въпреки, че гражданското образование в България съществува в тази форма, следва да отбележим, че резултати постигнати по него от гледна точка изпълнение целите по формиране на автономни и активни граждани, не са задоволителни.

Според резултатите от международното изследване на гражданското образование ICCS 2009, поместени в доклада “Гражданско образование и гражданска активност на учениците”, изготвен от Център за контрол и оценка на качеството на образованието към МОН, средният резултат по отношение на индикатора за гражданска компетентност сред учениците в България е “значително по-нисък...от средното за държавите от ICCS” (резултатът за България е 466 точки, като средното е 500 точки, където има държави надхвърлящи тези 500 точки). Методиката на изследването измерва знанията на 3 равнища, където 3-то равнище отразява най-висока степен на усвояване на гражданска компетентност сред 8-мо класниците, а 1-во равнище – фундаментални, базови познания. 26.8% от изследваните ученици в България дават резултат под 1-во равнище (което означава липса на базови познания в областта), а 26.3% - резултат за 1-во равнище. Изводът, който се прави в доклада е тревожен:

“Това означава, че почти ¼ от оценяваните ученици не са формирали гражданските компетентности, които според авторите на теста би трябвало да притежават учениците на 14-годишна възраст.”⁵

Въпреки, че липсват данни за периода след 2009 година по това изследване, то резултатите от Външното оценяване в България потвърждават тенденцията за

⁴

⁵ http://www.ckoko.bg/upload/docs/2013-01/ICCS_BGR_doklad.pdf . Искме да отбележим само и това, че тогавашните 8-могласници сега вече са със завършено средно образование, надхвърлила са 18 годишна възраст и са със статут на пълноправни граждани.

проблеми пред усилията на образователната система да формира граждански компетентности у подрастващите.⁶

Особено обезпокоителен е изводът, направен от авторите на емпирично изследване на учебното съдържание на учебниците по гражданско образование, реализирано в периода 2009 – 2011:

“Въз основа на резултатите от проведеното проучване не може да има каквото и да е съмнение, че социализационна политика на министерство на образованието, (реализирана чрез Държавните образователни изисквания по гражданско образование, на които учебниците са само стандартни носители, без съществени разлики помежду им) е фундаментално противоположна на активното гражданство. А това прави радикалната промяна на социализационната парадигма (и на реализиращите я учебници) неотложна задача за образователната политика.”⁷

Въпреки наличието на гражданско образование в българските училища от повече от 15 години, негативни тенденции като политическа апатия, недоверие към основни институции на държавната власт, ниска информираност за правата и задълженията на гражданите, незаинтересованост от световни процеси и проблеми и неангажираност към обществените процеси от страна на голяма част от младите хора, се запазват.

В началото на 2015-та година по поръчка на НМФ, агенция АФИС проведе проучване на нагласите на младите хора в 10 общини в България, по поръчка на Национален младежи форум в рамките на проект “Насърчаване на включването на младежките организации и младите хора в процесите на формулиране на политики и вземане на решения съвместно с институциите на местно, регионално и национално ниво”.

Според данните от изследването едва 0.5% от запитаните посочват, че младите хора се интересуват от политика, 0.4% от екология и 0.8% от изкуство – ценности от обществен тип. Слабата заинтересованост към политиката се регистрира и от изследването “Младите хора в Европейска България”⁸. Данните от това изследване

⁶ Доклад на ЦЕМИ -

<http://www.scribd.com/doc/199680589/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F#scribd>

⁷Георги Димитров, Елена Стойкова, “БЪЛГАРИН ДА СЕ НАРИЧАМ ПЪРВА РАДОСТ Е ЗА МЕНЕ”(могат ли да се формират граждани в съвременното българско училище – резултати от емпирично проучване)

⁸ http://www.fes.bg/files/custom/library/2014/Mladite_hora_v_evropeiska_Balgaria.pdf

диференцират интереса към политиката в страната, интерес към световната политика, политиката на Балканите и Политика на ЕС. Според изнесените данни, се наблюдава относително по-висок интерес към вътрешната политика и известен интерес към политиката на ЕС, но почти липса интерес към световната и балканската политика. Особено големи диспропорции се забелязват и по отношение на различните младежки групи. Голяма е разликата между студентите и учениците, като учениците са значително по-малко заинтересовани от политическите процеси във всяко от цитираните измерения.

Продължа тенденцията и към въздържане от гласуване, като младите хора са сред най-неактивната група по време на избори, въпреки декларираното положително отношение към тази форма на гражданска активност – 90.5% от запитаните младежи в проучването на НМФ, посочват, че гласуване на избори е основен компонент на понятието гражданска активност, а 47% заявяват, че винаги гласуват на избори. Въпреки това, трябва да се вземе предвид единият от изводите, направен от авторите на анализа “Младите хора в европейска България”:

“Данните от изследването говорят, че за мнозинството младежи у нас неучастието във вота е своеобразна форма на протест, израз на неудовлетвореност от състоянието на демокрацията в страната като цяло.”

Друг аргумент в полза на необходимостта от развиване на гражданска компетентност се явява и нагласата към възможността за влияние върху социално-политическите процеси от страна на младите. Нашето изследване регистрира известен оптимизъм по отношение на това, доколко младите хора вярват, че могат да повлияят върху политиката за младежта у нас. Около 49% от запитаните отговарят положително, но не е за пренебрегване и големият процент категорично отхвърлящи тази възможност – 36%. Според данните от изследването “Младите хора в европейска България” 83% от младежите, които никога не са гласували на избори посочват, че вотът им няма никакво влияние върху случващото се в парламента и правителството.

Доверието към основните институции на държавната власт се запазва трайно ниско сред младите хора. 64% от анкетираните млади хора има отрицателно отношение към Народното събрание; 58% има отрицателно отношение към правителството; 46% има отрицателно отношение към Президента. Интересно е да се отбележе, че се наблюдава относително по-високо доверие към институциите на местната власт: 58% от анкетираните млади хора се отнасят положително към Кмета на общината; 31% се отнасят положително към общинските съвети. Като цяло обаче, картинката е остава значително негативна и отразява трайно недоверие към основните институции. Причината може да се търси и в това, че 60% от запитаните младежи

посочват, че “държавните и общинските институции често не зачитат правата на младите хора и не се съобразяват с техните интереси.”⁹

Изключително тревожен е и фактът, че младите хора, които изследвахме в 10 общини, посочват, че не са информирани за основните си граждански права. На отговор на въпроса “Запознати ли сте със своите граждански права?”, само 10% се чувстват достатъчно запознати, а цели 27% преценяват, че изобщо не са запознати.

Вероятно за това не е за учудване ниската обществена и гражданска активност на младите хора и то във всички форми на обществен живот: участие в обществени обсъждания (едва 8% от нашето изследване), участие в протести по въпроси, които ги интересуват заявяват, че вземат едва 9% от запитаните; 87.4% не участват в младежки организации, а едва 6 % са се включвали в ученически съвети, както и едва 30% в регистриран спортен клуб или младежки неформални групи по интереси и хоби.

Изглежда най-тревожният извод от направеното изследване е дезинтегрираността на младите хора от “голямото общество” и капсулирането им в по-малки социални групи.

Бихме могли да заключим, че се наблюдава и тенденция към развитие на поданическа и дори патриархална политическа култура – типове култури, характеризиращи се с отчуждености и дезинтересованост към политическите процеси и неучастие в доброволни обществени организации и асоциации;

Всичко това извежда необходимостта от промени в начина, по който гражданското образование се осъществява в страната. И все пак, не трябва да остава място за съмнение относно ползите от гражданското образование.

ПОЛЗИ

Ползите от гражданското образование са многообразни. Тяхната насока е както по отношение на личностното развитие на индивида, така и по отношение изграждането демократично и проспериращо общество.

По отношение на личностното развитие, гражданското образование:

- допринася за развиване на осъзнатост и способност за преценка на собственото положение на младия човек в обществото;
- способности за активно и критично включване в живота на общността и обществото им;
- развиване на т.нар. “меки” умения;

⁹ Данни от изследването на АФИС

- разширяване възможностите за личностна реализация и развитие: познаването на заобикалящата ни среда съдейства за по-правилното целеполагане и достигане до желаното развитие, но също така и позволява да се идентифицират области, където е необходима промяна и нейното управление;

- развиване на критично мислене и изграждане на автономни, свободни и независими индивиди;

- култивиране дух на толерантност и диалогичност;

По отношение на обществото:

- съдейства за младежкото овластяване и по-ефективното участие на младежите в обществото като активни, информирани, критични и отговорни граждани;

- създаване на предпоставки за демократично общество;

- осъществяване демократична социализация;

- повишаване нивото и качеството на публичния дебат;

- повишаване на мотивацията за участие в публични процеси и използването на възможностите за гражданско участие;

- повишаване на разбирането и доверието на гражданите в публичните институции.

- активно и политически-грамотно гражданство, убедено в това, че може да повлияят на държавни и обществени въпроси на всички нива¹⁰.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

От така очертаната ситуация, съществуват редица предизвикателства пред разгръщане потенциална на гражданското образование в страната и достигане на заложените цели и резултати:

- изводите от анализа на учебното съдържание посочват необходимостта от адаптирането на това съдържание в посока на създаване знания, нагласи и най-вече ценности за гражданска активност;

- на редица места се посочва и необходимостта от допълнително инвестиране в професионалното и личностно развитие на учителите;

- използването на различни методи на преподаване, включително методи на неформалното образование;

- недостатъчно развитие на практически занимания и особено дейности реализирани с и/или в местните общности;

- развитие ангажираността в доброволчески дейности сред учениците и младите хора;

- адаптиране на нормативната уредба, методологически и методически изисквания, така че да позволяват реализирането на партньорства и практически занимания;

¹⁰ [Education for citizenship and the teaching of democracy in schools - Final report of the Advisory Group on Citizenship, http://dera.ioe.ac.uk/4385/1/crickreport1998.pdf](http://dera.ioe.ac.uk/4385/1/crickreport1998.pdf)

РОЛЯ НА МЛАДЕЖКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Национален младежки форум, за пореден път отправя ясно послание към обществеността и заинтересованите страни, че младите хора и младежките организации в България следва да бъдат припознати от политически отговорните лица, училищата, родителите и всички останали заинтересовани страни като равноправни партньори в гражданския диалог и процесите свързани с изграждане на граждански компетенции и знания;

Младежките организации:

- организират младежи в доброволчески инициативи в полза на общността и не само;
- младежките организации са инструмент за младежкото овластяване, активното участие на млади хора в дейностите на младежките организации развиват гражданските им компетенции и водят до ангажираност към публичните процеси.

Младежките организации имат съществена роля в развитието на граждански компетенции и умения, като въвличат младите хора в доброволчески инициативи, неформални образователни инициативи. Младежките организации позволяват на младите хора да участват в планирането, разработването и реализирането на проекти, инициативи и дейности.

Чрез организиране на обучения с неформални методи и използване на метода "младежи обучават младежи", те позволяват по-добро възприемане от страна на младите хора на знанията, които им се приподават и стимулират развитието на социални компететности.

От проведено мониторингово изследване за изпълнение дейностите по програма "Младежта в действие"¹¹, става ясно, че:

- 85% от участвалите младежи в инициативи по програмата, заявяват че са се научили да изразяват убедително това, което мислят по време на дискусии;
- Близко 90% са се научили да комуникират с хора, говорещи друг език;
- А 88% - как да си сътрудничат в екип;
- 85% са се научили да постигат нещо в интерес на обществото;
- 56.7% - да дискутират сериозно по политически теми.

Освен това, по отношение ефекта върху гражданската активност, резултатите сочат, че след участието си в проекти по програмата:

- Близко 93% заявяват, че сега вече участват в обществения и социален живот.

¹¹ http://ec.europa.eu/youth/tools/documents/2011-monitoring-report_en.pdf. Трябва да се отбележе все пак, че това са резултати от 1 196 изпратени обратно попълнени въпросници.

- Повече от 90% се интересуват от европейски теми;
- 92% ангажирани в усилия за преодоляване на ксенофобията, расизма и нетолерантността;
- 90 % подкрепят хората в неравностойно положение.

Всичко това недвусмислено показва положителният ефект от въвличането на младите хора във форми на неформално образование и в активности на младежките организации.

ПРЕПОРЪКИ

Препоръки към институции:

- Стимули и механизми за организиране на дейности в общността от страната на училищата в партньорство с местни и локални организации, неформални групи и лидери;
- Въвличане на младежки организации в процеса по обучение по гражданско образование и застъпване на метода “младежи обучават младежи”
- Въвличане на родителите в процесите по изграждане на граждански компетентности;
- Стимулиране на образователен процес насочен към практически занимания;
- Институциите на местно и на национално ниво следва да обмислят как оптимално да реализират своята отговорност към гражданското образование. Това може да стане като се сключат споразумения с учебни заведения за посещения на ученици в публичните институции и др.
- Необходимо е инвестиране в развитието на педагогически кадри в областта;
- Осигуряване на достатъчно финансиране за развитие на качествен образователен процес.